

İKİ GÖÇMEN YAZAR: ROTH VE NABOKOV'UN ROMANLARINDA, GÖÇMENLİK DUYGUSU

Hasan YURDAKUL *

İbrahim Hakan DÖNMEZ**

ÖZ

İnsanlık tarihinde göç ve göçmenlik farklı gerekçelerle de olsa daima var olmuştur. Bu nedenle kültürün taşıyıcı unsurlarından olan edebi yapıtlarda pek çok kez göçmenlik konusunun ele alınmış olması şaşırtıcı değildir. Göçmenlikle ilgili çalışmaların daha çok göçmeni nesne olarak ele aldığı göz önünde bulundurulduğunda, göçmeni bir özne olarak ele alıp onun bakış açısını içinde barındıran göçmen edebiyatçıların eserleri ayrı bir öneme sahiptir. Göçmenlik kültürünü anlamak, göçmenlerin duygu durumları hakkında fikir sahibi olmak ve göç sorununu daha insani boyutuyla ele alan sosyolojik analizler yapmayı sağlayacak içgörü zenginliği kazanmak açısından bu eserlere yönelmek değer taşımaktadır. Bu çalışmada kendileri de bizzat göçmenlik duygusunu deneyimlemiş olan iki tanınmış yazar olan Joseph Rothve Vladimir Nabokov'un göç temalı eserleri göçmenlik bağlamında nitel analizle ele alınmıştır. Joseph Roth Rusya'dan Amerika'ya göç etmek zorunda kalan bir Yahudi ailesinin yaşamını ele aldığı "Eyüp" (Hiob) romanında sık sık, roman kahramanı olan göçmenin duygu dünyasını dile getirmiştir. Rusya'dan Avrupa'ya sonra da Amerika'ya göç etmek zorunda kalan Nabokov da neredeyse her romanında olduğu gibi "Yetenek" romanında Almanya'daki kendi göçmenlik deneyimlerini ve duygu dünyasını roman kahramanı üzerinden dile getirmiştir. Bu romanlarda bir göçmenin duygu dünyasında başat olarak kendini gösteren öfke, özlem ve umut gibi duyguları örnekler üzerinden ortaya konmaya çalışılmış ve göçmenlik kültürünü şekillendiren unsurlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göçmen, Göçmen Edebiyatı, Roth, Nabokov

---

*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gazetecilik Bölümü Dr. Öğrencisi, YÖK 100/2000 Öncelikli Alan Bursiyeri, hasanyurdakull@hotmail.com

**Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, ihdonmez@gmail.com

TWO IMMIGRANT WRITERS: THE SENSE OF IMMIGRATION IN ROTH AND NABOKOV'S NOVELS

ABSTRACT

Emigration and immigration have always existed in history of humanity for different reasons. Therefore, it is not surprising that the issue of immigration has been handled many times in literary works which are the bearer elements of culture. Considering that the studies about immigration handled immigrants as object mostly, the works of immigrant author which handled immigrants as a subject and accommodated his perspective have a special importance. It is worth going towards to these works in terms of understanding the culture of immigration, having an idea about emotional situation of immigrants and getting wealth of insight that will provide sociologic analyses handling immigration problem with a more human dimension. In this study, immigration-themed works of two well-known authors Joseph Roth and Vladimir Nabokov who have experienced the feeling of immigration themselves have been handled with qualitative analyses in the context of immigration. Joseph Roth, in the novel of "Job, The Story of Simple Man" (Hiob) which handles the life of Jewish family who had to emigrate from Russia to America, often mentioned the emotional world of the immigrant who is the hero of the novel. Also Nabokov who had to emigrate from Russia to Europe and then to America, mentioned his own immigration experiences in Germany and his emotional world through the hero of the novel in the novel of "The Gift" as almost in his every novel. In these novels, his emotions such that anger, missing and hope which show themselves dominantly in emotional world of a immigrant are tried to be executed through examples and evaluated the elements which shape the culture of immigration.

Key Words: Immigrant, Immigrant Literature, Roth, Nabokov

1. GİRİŞ

Edebiyatın sosyal bilimler açısından değeri her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Artık “edebiyatın katıksız tanıklığı olmaksızın toplum uzmanının toplumun bütününe karşı kör” (Hoggart, 1966, s. 277), olabileceği düşüncesi daha çok kabul görmektedir. Bahtin’in dediği gibi her metnin arkasında, kültür içerisinde şekillenen, bir dil sisteminin mevcudiyetini kabul etmemiz halinde toplumlara anlamada artık edebiyatı göz ardı etmek zor olacaktır (Bahtin, 2001, s. 337). Bir başka ifadeyle yazarın dünya görüşü (ethos) büyük ölçüde içinden çıktığı ve içinde yaşamını sürdürdüğü toplumla örtüşmektedir. İşte bu “dünya görüşü” anlayışı sosyologların en başından itibaren edebiyatın çekimine kapılmalarının nedeni olmuştur (Michaud, 2012, s. 56). Ayrıca edebiyatın toplum ile simbiyotik bağı göz önünde bulundurulduğunda yine sosyal bilimle uğraşanlar için, toplumsal gerçeklikle bağ kurma arayışından kaçmak mümkün olmamıştır. Bauman’ın dediği gibi, “Roman yazarları ve sosyolojik metinleri yazanlar, dünyayı farklı bakış açılarıyla keşfetmeye çalışsalar da yine de ortaya koydukları şeyler ortak bir kökenin damgasını taşımaktadır. Edebiyat ve sosyoloji daima birbirini beslemiş, verdikleri mesajların içeriklerinde birbirlerine dayanmışlardır” (2019, s. 13). Bu çalışma da sosyal bilimlerin en önemli konularından birisi olan göçmenliği, edebiyatın tanıklığı ile ele alarak daha geniş bir perspektifle değerlendirmek planlanmıştır.

Göçmenlerin dünyanın şekillenmesindeki ve toplumsal değişimlerin yaşanmasındaki rolü gibi farklı boyutlarda, edebiyat ve sanatta değer bulsalar da günümüzde toplumsal kaygılarla ve bireysel korkularla ilişkilendirilerek (Bauman, 2018, s. 9) ele alınmaktadır. Göçmenlik artık bir kimlik biçimi olarak değerlendirilmektedir. Göçmenlik kimliği yabancılaşma ve ötekilik kavramlarıyla eşleştirilmektedir. Bir kişiyi yabancı olarak görmek aslında kendini normal olduğunu vurgulamaktır (Morrison, 2019, s. 96). Bu açıdan toplumsal alanda yabancı veya öteki olmak hem iletişimsel süreçte hem de varlıklarını tanımlamak açısından belli başlı zorlukları doğurur. Ayrıca göçmen yabancı, yerel yaşama uyma zorunluluğunu kendi içinde yaşar. Toplumun yabancısı olan göçmen toplumsal alana girebilmek için onlar gibi davranmak ister. Çünkü göçmenler bugün gelen, yarın giden değildir (Simmel, 2016, s. 27). Bir bakıma göçmenler, muhafazakâr söylemin eski yeni karşıtlığı üzerinden kurduğu hegemonik iktidarına karşı- kendi hegemonik alanlarını oluşturarak var olurlar (Demircan, 2020; s. 344). Nitekim göçmenlik söz konusu olduğunda farklı ulusa ait olma söz konusu olduğundan; kültürel farklılıklar ve etnik ayrımlar biz ve onlar ayrımı yapmak için geçerli sebepler olarak sunulur (Şimşek, 2016; Yurdakul, 2020). Bu durum bir anlamda kişinin kendi benliğine başkalarının gözünden bakması olarak ifade edilir (Bois, 2016, s. 19). Ulus aşırı göçlerin olduğu bir dünyada yabancılaşma belirleyen en önemli faktörlerin başında kültür gelir (Yurdakul, 2020, s. 13). Kültürel farklılık, dışlayan ve dışlanan arasındaki farkı koruduğundan bu durum göçmenlik kültürünün oluşmasında etkili olur. Belirli bir anlayışın, sembolün ve kültürün oluşmasında iletişimsel araçların ilettiği toplumsal bilgilerin belirleyici özelliği vardır (Goffman, 2014, s. 79). İletişimsel olanın mesaj iletme gücü her ne kadar medyaya atfedilen bir özellik olsa da edebi metinlerin tarihsel misyonu göz ardı edilemez. Her göç farklı şartlar içerisinde kendine has özellikler taşısa da tarih boyunca birikmiş deneyimlerin oluşturduğu genel bir göçmenlik kültüründen ve göçmenlik kavramının insanların zihninde temsil edilen bir imgeden bahsedilebilir. İnsanların zihninde oluşan bu imgelerin kristalize olmuş biçimlerini görmek için edebi eserlere bakmak gerekmektedir. Unutmamak gerekir ki hiçbir kurgu onu üreten yazarın içinde bulunduğu toplumdan ve sosyal olaylardan bağımsız değildir.

Brooks, (2016, s. 48) “insan özneler olarak kısmen kurmacalarımız aracılığı ile” kendimizi oluşturduğumuzu öne sürmektedir. Bu nedenle de “özneyi ve özneliği inşa etmesi bakımından yaşama ve insanlığa katkıda bulunması ve medeniyet çalışmasında onarıcı bir işleve sahip olması edebiyata ayrı bir yer” sağlamaktadır (Habip, 2019, s. 69). Özellikle

otobiyografiden farklı olarak yaşamsal deneyimleri içinde barındıran “yaşammetin” Habip'in de (2019, s. 69) belirttiği üzere yaşamın metin sayesinde geri dönmesi olarak ifade edilebilir. Bu şekilde yaşamın tehdit altında bulunduğu depresyon, toplu katliam, sürgün edilme, soykırım gibi büyük felaketlerden sonra öznenin hem ruhsal hem kültürel yıkımının bölük pörçük izlerini sözcüklere anlatıya dönüştürmektedir” (Habip, 2019, s.79). Netice de “edebiyat bu anlamda henüz simgeleşmemiş ama simgeleşmek için bir anlatıcıya gereksinimi olan malzemelerin ortaya çıkmasına vesile olacak yaratıcı bir potansiyel alan yaratır” (Habip, 2019, s. 79). Bu alanı en iyi değerlendirerek göçmen imgesini canlı biçimde göz önüne sermesi bakımından göçmenlik deneyimi yaşamış olan yazarlara yönelmek doğru bir tercihtir.

Bu çalışmada belirlenen iki ünlü yazardan ilki olan Avusturyalı hikâye ve roman yazarı Joseph Roth, çoğunluğunu Yahudilerin oluşturduğu Rus sınırına yakın Galiçya bölgesinin Brody kasabasında doğmuş ve 1918'den itibaren Viyana ve Berlin'de gazetecilik yapmış, 1933 ten itibaren yaşadığı Paris'te 1939'da sürgün yıllarında ölmüştür. Bu çalışmada ele alınan diğer roman yazarı Vladimir Nabokov, 1899'da Rusya'da aristokrat bir ailenin çocuğu olarak doğmuş, Ekim Devrimi ile birlikte Bolşeviklerin iktidara gelmesi üzerine ailesi ile birlikte 1919 yılında Rusya'dan ayrılarak Londra'ya ardından Berlin'e gitmiştir. 1938'de Nazi yönetiminden kaçarak Paris'e, ardından da 1940'ta ABD'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Nabokov, göç yıllarında ana vatanına olan özlemine, başından geçenleri, duygu ve düşüncelerini geniş ve parlak betimlemelerle ifade etmiştir (Danacı, 2018).

Cisimleştirilmiş bilgiler nedeniyle, kanlı canlı birer varlık olan göçmenlerin (Bauman & Lyon, 2018, s. 149) özne olduğu çoğu kez unutulmakta ve onlar birer nesne olarak görülmektedir. Bu çalışma göçmenlik konusunu işleyen çoğu çalışmadan farklı olarak göçmenleri bir nesne olarak ele almaktan ziyade, bir özne olarak kendi gözlemlerinden göç deneyimine bakışlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu nedenle göçmenlik temasını işleyen ve kendileri de göçmen olan Roth'un “Eyüp” ve Nabokov'un “Yetenek” romanlarında sosyolojik açıdan bir göçmenin başat duygularının ne şekilde dile getirildiğinin, yaşadığı çevreye olan tepkilerinin neler olduğu genel olarak göçmenlik duygularına ulaşmak amacıyla ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu romanlarda bir göçmenin duygu dünyasında başat olarak kendini gösteren öfke, özlem ve umut gibi duyguları örnekler üzerinden ele alınacak ve göçmenlik kültürünü şekillendiren unsurlar ortaya konmaya çalışılacaktır.

2. GÖÇMENLİK: GEÇMİŞİ ÖZLEMELER, GELECEĞİ DÜŞLEMELER

Göçmenliğin tanımlanması ve insanlık için göçmenliğin yerinin tartışılması adına göç öncül bir olgudur. Göç olgusu hem somut hem de soyut bir anlamda insan zihninde kendine yer açmıştır. Göçler yakın tarihimizin ve günümüzün bir görünümü olmaktan öte çok derin ve tarihsel bir arka plana sahiptir. Ancak Batı Avrupa göç olgusunu yirminci yüzyılın bir fenomeni olarak görür. Buna karşın göçlerin yazılı tarih ve hatta daha öncelerine kadar giden bir süreç olduğu bilinir (Giddens, 2012, s. 548). Bu açıdan göç olgusu insanlığın tarihsel gelişiminin bir parçası olarak karşımıza çıkar (Yurdakul, 2020, s. 23). Göç ilk akla gelen şekilde bir yerden başka bir yere hareket etmek olarak ifade edilir. Göç daha çok sosyal yapıdaki, ekonomik göstergelerdeki ve güvenlik algısındaki konular ile ele alınır (Türkyılmaz vd., 1998). Ancak bu somut durum devamında hem soyut alanda, yani zihinde hem de somut alanda dünyanın şekillenmesinde ve sanatın, edebiyatın, mimarinin zenginleşmesinde son derece etkili olmuştur. Dünya tarihinin kayda değer göç hikâyeleri içermesinde (Manning, 2005, s. 1) göçün doğurduğu sonuçlar göz ardı edilemez. Göç insanın bizzat içinde bulunduğu bir süreç olduğundan hem göç edilen bölgedeki insani faaliyetlerin hem de terk edilen bölgedeki popülasyonun değişmesinde önemlidir. Bu bağlamda göç sosyolojik, ekonomik, kültürel ve özellikle göçmen adına psikolojik etmenlerle çok yönlü bir biçimde ele alınması gereken insan hareketliliği olarak ifade

edilir (Sağlam, 2006, ss. 33-34). Aynı zamanda göçlerin bu yapısı toplumsal değişimlerin dinamiklerinden birini oluşturur (Karpat, 2010, s. 9). Göçün doğasının çok yönlülüğü, göç çalışmalarını tek merkezli bir yapıda ele almayı imkânsız kılar. Farklı disiplinlerin alanında yer almasından kaynaklanan çoklu perspektifin sunduğu zenginlik, göçle ilgili tanımları da çeşitlendirmiştir. Bu tanımların birçoğunda sınır vurgusu, ekonomik zorunluluklar ve kalıcı veya geçici yer değişiklikleri (Hall, 1987; Lee, 1966; Özcan, 2016; Toros, 2008) gibi ifadelerle karşılaşılmaktadır. Bazı çalışmalarda ise göç, kültürel sınırlar ve etkileşim (Chambers, 2014, s. 13), toplumsal varoluşun bir boyutunu etkileme (Castles & Miller, 1998, ss. 29-30) ve bireysel anlamda göçmendeki kişisel değişimler (Park, 2016, s. 75) gibi farklı boyutlara odaklanan tanımlarla da ifade edilmektedir.

Göç çağın ve zamanın ruhuyla şekillenen ve bunu yansıtan dinamik bir süreçtir. Ancak bu sürecin aktörü olan göçmenler bir o kadar sabit kimlik imgesine sahiptir. Göçmenlik ister günümüzdeki formuyla çağdaş olarak adlandırılın isterse tarihsel anlamda ilk akla gelen şekliyle ifade edilsin bir kimlik sıfatı olarak sabit bir anlamdadır. Belki bugün çağdaş göçmenler “sökülmüş” olarak nitelendirilemeyecek kadar ana vatanlarına birçok kanalla (uydular, TV, internet vb. iletişim araçları) bağlılar (Schiller & Basch, 1995, s. 48). Ancak daha önceki dönemlerde göçmenlerin ana vatanlarına olan bağlılıkları bir özlem olarak yaşamlarının içinde, sanatta ve edebiyatta kendini gösterir. Göçmenler, göç yolculuklarında sadece kendilerini değil beraberinde yaşamlarını, yeteneklerini, kültürlerini ve hayallerini de taşımaktadırlar (Görgün, 2017, s. 1321). Bu açıdan göçmenlik sadece görünen yüzüyle sosyo-ekonomik bir dönüşümü sağlamamakta, kültürel ve sanatsal ürünlerin çeşitlenmesinde ve dönüşmesinde de rol oynamaktadır.

Göçmen kişi zaman mefhumunu daha farklı şekilde deneyimlediğinden, geçmiş ve şimdiki zaman arasında kalmanın bunalımını yaşamak durumundadır (Yurdakul, 2020, s. 38). Geçmişe duyulan özlem ile gelecek kaygısı göçmenliğin değişmeyen hissiyatıdır. “Her göçmen içinde bulunduğu durumu geçici sayar ve geçmişi hatırlar, geleceği düşler; amaçlarıyla anıları, düşüncelerinin geçmiş ve gelecek arasında durmadan gidip gelmesine yol açar” (Berger & Mohr, 2018, s. 70). Nitekim göçmen göç edilen yerde köksüzlük duygusunu farklı dünyalar arasında yaşayan ve yitirilen geçmiş ile bütünleşilememiş şimdiki zaman arasında kalandır (Chambers, 2014, s. 48). Göçmenlik sadece bir insan hareketliliği değil, aynı zamanda bir kimliktir. Bu kimliğe atfedilen ise ötekiliktir. Hissedilen şey zamanı kaçırma duygusu, mekânsal bütünlüğün sağlanamaması ve bununla beraber oluşan duygusal yoğunluktur. Göçmenlik ister gönüllü olsun ister zorunlu olsun bir çeşit sürgünlüktür. Sürgünde olmanın bütün bunalımlarını ve zorluklarını göçmen içinde hisseder. Göçmenlik başka bir ülkede başka türlü yaşamaktır. Bu açıdan göçmen bir yabancıdır. Sennet’in de ifade ettiği gibi yabancılık dışlanmayı toplumdan tecrit edilmeyi doğran bir imgedir (Sennet, 2014, s. 13). Bu dışlanma imgesi göçmenlerin ötekileştirilmesinde ve bunun pekiştirilmesindeki en önemli etkidir. “Görünür bir ortaklık içinde farklı dünyalarla, tarihlerle kültürlerle ve deneyimlerle karşılaşmak çok yönlü ve gerilimli bir pratiktir” (Chambers, 2014, s. 52). Göçmenin dışlanma korkusunun temelinde ortaklık söyleminin ayırıcı anlamı yer alır. Bu daima göçmene eşlik eden belirsizlik ve korku durumunun buluşmasıdır.

Yabancıların tanımlanmasında göçmenlik bir kolaylık olarak görülür. Yerleşik halk adına her göçmen potansiyel bir yabancıdır. Toplumun yabancı ile olan teması ise her zaman sorun teşkil eder. Yabancı korkulan ve çekinilen bir kişi olarak görülür ve göç edilen topraklarda toplumun dışında bir alanda kendine yer bulur. Bu süreç iki yönlü olarak işler. Birinci yönü toplumun kendi mekanizmaları yabancı olarak gördüğünü, toplumsal alanın dışına itmesidir. İkinci yönü ise bir toplumda yabancı olduğunu bilen veya hissedilen kişinin, yabancılık psikolojisiyle hareket ederek kendi kendini toplumun dışında tutmasıdır. Özellikle göçmenler bu durumu en derinden

yaşayan kişilerdir. Göçmen yabancılar toplumun ötekisi olduğunu yaşamlarının her alanında hissederler. Ayrıca göçmenlerin arasında sanatçıların olduğunu da düşünürsek bu sanatçıların bir yabancı olarak hissettikleri eserlerinin de temasını oluşturduğunu söylemek mümkün olur. Özellikle edebi eserlerin temalarında toplumsal sistemin dışında tutulmanın zorlukları veya kendini oraya ait hissetmemesinden kaynaklı toplumsal alanın dışında yer almanın sancıları yer alır. Örneğin Berger & Mohr'un (2018) "*Yedinci Adam*" isimli eseri Avrupa'da ki göçmen işçilerin hikâyeleri ve fotoğrafları üzerinden bir anlatı geliştirirken, aynı zamanda şiirin de etkinliğine başvurmuşlardır. Avrupa'da her yedi kişiden birinin göçmen olması hem esere ismini verirken, aynı zamanda eserin içinde yer alan bir şiirdir. Bu açıdan göçmenlik sadece bilimsel açıdan bir terim olmanın ötesinde sanatında bir tema alanı olmuştur. Sosyal her yönüyle etkileme potansiyeli olan göçmenliğin temellerinde ötekileştirilmenin sancuları görülür. Bu durum aynı zaman da bir damgaya karşılık gelir. Göçmenlik damgası (Yurdakul, 2020) bir ilişki ve iletişim biçimi olarak değerlendirilebilir. Göçmenler toplumsal sistemlerin artıkları olarak görülürler (Berger, 2018, s. 147). Göçmenlere yönelik bu anlayış "içeriye dışarıdan, ait olanları ait olmayanlardan" (Bauman, 2017, s. 18) ayırmaktır. O halde denilebilir ki göçmen toplumun ötekisi ve toplumsal bir nesne olarak ortak bir anlayışla inşa edilendir (Garfinkel, 2016, s. 108). Göçmenliğin kişiye atfettiği en sorunlu imge olan ötekilik toplumsal bir anlayışın ürünü olarak değerlendirilmektedir. Kendi hikâyesinin öznesi olan göçmen göç edilen toprakların nesnesi olmuştur. Böylece göçmenlerin toplumsal kimlikleri birçok açıdan sorunlu ve eksiklikler ile oluşmuştur.

Göçmenlik itibarsız bir kimlik olarak ya da itibarsızlaştırılması en muhtemel kimliklerden biri olarak görülmüştür. Yani göçmenlik Goffman'ın tabirine göre daha az değer verilen bir kimliktir (Goffman, 2014). Diğer bir ifade ile göçmenlik toplumsal kabul görme engeli olan anlamına gelmektedir (Poloma, 2011, s. 221). Bir göçmenin fiili kimliği ile varsayılan toplumsal kimliği arasındaki boşluk (Ritzer, 2008, s. 238) göçmene farklı kimlikleri atfederek toplumun damgalığı grupları arasına itilir ve ötekinin ötekisi şeklinde toplumsal alanda kendine yer bulabilir. Göçmenin birden çok kimliğe sahip olması, onlara tıpkı kimiksiz olmaya eşdeğer bir tanınma sürecini yaşatır (Şimşek, 2016, s. 2). Daha farklı bir ifadeyle göçmenlerin çoklu kimlikleri bir ötekilik simülakrına yol açar (Baudrillard, 2015, s. 55). Bu nedenle göçmenler farklı kimliklerin arasında kalırlar ve kültürel anlamda da bu süreç işlediğinden toplum tarafından damgalanması en muhtemel kişiler olurlar.

Göçmenlik toplum adına olumsuz inançları ve ön yargıları içinde barındırır. Göçmene karşı bu tutum toplum ve göçmen arasında olumsuz bir etkileşimi doğurur. Doğru bir etkileşim için doğru iletişim kanalları olması önemlidir. Bu anlamda göçmen adına en önemli sorunun başında dil gelmektedir. Yerleşik halkın dilini bilmek toplumsal etkileşimi artıracak gibi göçmenin toplumsal entegrasyon sürecinde hızlandıracaktır. Ancak bu durum mümkün olsa dahi göçmenin toplumun yabancı olması gerçeğini değiştirmeyecektir. Çünkü göçmenlik daha öncede ifade edildiği gibi damgalı bir kimlik olduğundan, en ufak sorunlarda bile toplumun ve toplumsal kurumların suçlamalarıyla kolayca karşı karşıya kalabilmeleri doğurur (Yurdakul, 2020, s. 170). Buradaki en önemli nüansın başında yer alan anlayış göçmenler hakkındaki daha önceki inşa edilmiş ve yaygın olarak kabullenilmiş olumsuz ön bilgiler olur. Söz konusu olumsuz göçmen imgesinin ön koşulları inşa edilmiş bir bilgi anlayışının her iki tarafa (göçmen–yerli halk) tezahür etmesiyle pekişir. Göçmen, göçmenliğin ne anlam taşıdığını hem soyut anlamda hem de deneyimleyen olarak somut anlamda yaşar. Bu durum toplumun ötekisi olmaya rıza göstermeyi doğurabilir. Büyük bir anlatının içerisinde farklılığın zenginlik olduğu ve toplumdaki bulunduğu konumdan daha farklı bir konuma geçmemesi göçmene her daim toplumsal sistem tarafından telkin edilir.

Toplumlar, milletler, gruplar ve hatta bireyler kendi anlam bütünlüklerini ve kimliklerini belirli kültürel aidiyetlerle ve öteki diye tanımladıkları, farklı gördükleri üzerinden ifade etmektedirler. Bu durum belirli kültürel hegemonyaları oluşturur. Öteki ve bir yabancı statüsünde olan göçmen kültürel hegemonyanın ön bilgileri ile temsil edilir. Göçmenin toplumsal kimliği bu ön kabullerle beraber inşa edildiğinden yaralı kalır ve göçmenlik Goffman'ın da ifade ettiği gibi idare edilmesi zor ve örselenmiş bir kimliktir (Goffman, 2014). Göçmenlik bu anlamda belirli bir statü ve gruba aitlik oluşturduğundan belirli türlerdeki toplumsal etkileşimlerden sistematik olarak dışlanırlar (Kurzban & Leary, 2001, s. 187). Tüm bunlar göçmen kişinin benliklerinde derin izler açar ve göçmenlik kimliğini kabullenerek toplumla olan iletişimini devam ettirmek zorunda kalır. Bu durum toplumda göçmenin daha fazla gizlenmesini doğururken, topluma bağımlı olmak isteyen göçmen o toplumun kurallarına uymak zorunda kalır.

Göç temasının simgesel anlatılarla karşımıza çıkmasında göçmenlerin yaşam deneyimleri, göç süreçleri ve göçmenliğin birçok açıdan içinde barındırdığı sosyolojik, psikolojik ve ekonomik zorluklar yer alır. Göçmen sanatçıların eserlerinde kullandıkları imgeler ve sundukları perspektifler daha iyi bir hayat için yola çıkan insanların umutlarını yansıttığı gibi (Çalışkan, 2019, s. 20) göç edilen bölgedeki yersizlik ve yurtsuzluğun acılarını da yansıtmaktadır. Ayrıca göçmenlerin sanat pratikleri, tarihsel bir bellek sunması açısından ve toplumsal pratiklerle kuramadıkları aidiyet duygusunu (Depeli, 2010, s. 22) iletişimsel metinlerle/sanat eserleri ile kurabilmektedirler. Göçmen sanatçıların eserleri ve yazıları toplumsal bir gerçekliği yansıtacağı gibi sadece sanatsal bir alana da hizmet edebilir. Ancak her iki durumda da göçmenliğin vermiş olduğu bunalım kimliği eserlerin muhtevasında sezilebilir.

3. İKİ GÖÇMEN YAZAR ROTH VE NABOKOV'UN ROMANLARINDA GÖÇ TEMASI

Roth eserlerinde, geçmişe özlem, umut ve ümitsizlik gibi duyguları sıkça işlemiştir. Göçmenlik açısından Roth'un Yahudi olması ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü Yahudiler tarih boyunca göç olgusuyla sıkça karşılaşmaları nedeniyle göçmenlik duygusunu bir kültür olarak içselleştirmişlerdir. Roth'un eserleri de bu duyguyu görmemiz açısından bize oldukça zengin bir içerik sunmaktadır. Odağını daima sürgünlere, vatansızlara ve yersiz yurtsuzlara çeviren Joseph Roth, Eyüp'te bir ailenin dramı üzerinden 20. yüzyılın ve modern dünyanın büyük meseleleri göç, kimlik, yabancılaşma ve asimilasyonu ele almaktadır. Roman kahramanı Mendel Singer yazarın yaşadığı yerlere yakın bir Rus köyünden çaresizlik sonucu ailesiyle birlikte Amerika'ya göç etmiş bir Yahudi din adamıdır. Bu benzerlikler romanda yaşam deneyimlerinin sergilendiğini bize göstermektedir (Üründü, 2010, s. 151). Üründü, (2010, s. 154) Yahudilerin dünyadan uzaklaşmalarına, kendilerini soyutlamalarına, kimlik sorununu yaşamalarına sebep olan etkenin yüzyıllardır yaşadıkları göç hayatı ve dini inançların neden olduğu düşüncesini dile getirmektedir.

Eyüp romanının konusu genel anlamda bir göç dramı olarak değerlendirilebilir. Özetle Mendel Singer dindar bir Rus Yahudi'sidir ve Tevrat hocasıyla geçinmektedir. Singer modern zamanlara zaten pek ayak uyduramaz ve dini kıssalarla örülü bir zihin dünyasına sahiptir. Örneğin, sakat doğan oğlu Menuhim'in tedavisinin bir doktor tarafından yapılabileceği söylenmesine rağmen, bunun Tanrı'nın buyruğuna veya takdirine karşı çıkmak anlamına geleceğini düşünür ve tedaviye izin vermez. Singer, kendini olayların akışına bırakmıştır. Bunu da "kader", "Tanrı'nın buyruğu" olarak görmüştür. Romanın ismi bu yüzden bir peygamber ismi olan Eyüp'tür. Joseph Roth'un Eyüp'te anlattığı Yahudi ailesi, II. Dünya Savaşı sırasında yaşamış olsalar da Yahudi olduklarından dolayı değil dönemin şartları gereği diğer tüm insanların yaşadığı gibi sıkıntı yaşamaktadırlar. Yani kitap sayısız Yahudi zulmü örneği

olmaktan ziyade evrensel bir göç dramı olarak değerlendirilebilir. Mendel Singer'in büyük oğlu Yonas, Rus ordusuna katılmak zorunda kalır, küçük oğlu Sameşkin'in de askere gitmemesi için onun kaçmasını sağlarlar. Mendel bulunduğu zamana ve mekâna kendini yabancı hissetmiş ve bu yüzden ailesinin dağılmasını engellemek amacıyla atalarının yüzyıllardır yaşadığı bu toprakları terk ederek Amerika'ya göç etmiştir. Romanın genelinde kaderden kaçılmayacağına dair bir öğretisinin izleri vardır. Sameşkin kaçtıktan sonra Amerika'ya göçmüş orada iş kurmuş ve çok zor şartlarda yaşayan Mendel ailesini Amerika'ya aldirtmiştir. Sameşkin aile Amerika'ya göç ettikten sonra Amerikan ordusuna girmiş ve çatışmada ölmüştür. Oysa Sameşkin asker olmasın diye Amerika'ya kaçırılmıştı. Amerika'ya göç etmeyi istemese de Singer'in gitmeye razı olmasında yaşadıkları sıkıntılı hayatın yanı sıra, kızı Miryam'ın Rus askerleriyle düşüp kalkması tehlikesini görmesi de vardır. Ama Miryam, Amerika'da benzer şekilde birileriyle düşüp kalkmaya başlar ve sonunda da aklını yitirir. Rahat bir hayat için Amerika'ya kaçan, Amerika'yı "Anavatan" diye nitelendiren Singer'in eşi Deborah ise, küçük oğlunun ölüm haberini aldığı anda, kalp krizi geçirip ölür. Aslında roman kader modernizm savaş vb. konuların yanında göç konusunu, kahramanı Mendel'in bakış açısıyla duygu derinliği içerisinde anlattığı için değer taşımaktadır.

Mendel ve ailesi sakat çocukları Menuhim'i arkalarında bırakmak zorunda kalarak, Amerika'ya gitmek zorunda kalmışlardır. Menuhim'in ayrılığının yarasını kapatmaya çalışırken, yenedünyaya da alışmaya çabalarlar. Ancak bu dünya onların yaşam anlayışlarına çok yabancıdır. Bu dünyanın etrafındaki göçmenlerin beynine kazınmış ve Amerika ile ilgili sıkça tekrar edilen kutsallık, sağlık, zenginlik, mucizevi şehirler ve modern makineler gibi değerler Mendel'i tatmin edemez. Ama genç Şemerya Amerika için içerisinde kendi rızasıyla erimek isteyeceği yeni bir kimlik demektir. Kuşaklararası anlayış ve yeni yere adaptasyon, romanda açıkça görülmektedir. Şemerya süreç içinde para kazanır ve Amerikan kapitalizminin sunduğu yanılığılı fırsatlar dünyasına kanarak Amerikalılaşmaya başlar. O artık Şemerya değil Sam'dir. Şemerya; konuştuğu dille, giyimiyle, tavır ve davranışlarıyla tam bir Amerikalıdır. Şemerya için en güzel dil İngilizce, en güzel şehir New York ve Tanrının ülkesi Amerika'dır. O Rusya'dan askere gitmemek için kaçmış olsa da kendini ait hissettiği ülke adına savaşmaya gönüllü olur ve Amerika uğruna hayatını feda eder. Oktay'a göre, (2020) Şemerya'nın ölümü, adeta köklerinden kopuşun bireyi ve toplumu sürükleyeceği yıkımın sembolüdür. Haham Menuhim'i asla terk etmemeleri gerektiğini söylemiş ancak Mendel ve Debora, Menuhim'i geride bırakarak Amerika'ya göç etmişlerdir. Yine Oktay (2020) Mendel ve Deborah'ın, Menuhim'i terk etmelerini göç motifi üzerinden değerlendirerek Menuhim'in geride bırakılan olmasına rağmen Yahudiliğin geleceğini simgelemediğini söylemektedir. Zira tesadüf eseri varlıklı bir aile tarafından alınıp tedavi edilir ve olağanüstü yeteneğiyle uluslararası üne kavuşan bir besteci olur.

Kendisi de göçmen olan bir diğer tanınmış yazar Nabokov eserlerinde yazar olarak kendisinin, anlatıcılarının ve karakterlerinin hatırlama ihtiyaçları ve yöntemlerine dikkat çekmiştir. Nabokov göçmenlerin hissettiği kaybetmişlik duygusuyla kendisini yazmaya iten duygunun aynı şey olmadığını vurgulasa ve kitaplarının "komünistler tarafından göç ettirilmiş üst sınıf bir Rus'un nostaljisi olarak" algılanmasına karşı çıksa da eserlerinde bir özne olarak kahramanlarının gözünden göçmenlik hissiyatını yoğun bir şekilde işlemiştir. Aslında Haliloğlu'na göre (2014) Nabokov göçmenlerden beklenen 'yakınma edebiyatını terk edip, Sovyetlerle hesaplaşmayı bırakan daha büyük bir güç olan zamanla hesaplaşmaya çalışan bir göçmen bakış açısının inşa edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Nabokov'un kahramanları aracılığı ile göçmenlik duygusuna ilişkin düşünceleri ifade ettiği romanı Yetenek yazar olarak kendisinin de anlatıya katıldığı üst kurmaca metindir. Romanın kahramanı kendisinin de bir süre yaşadığı Berlin'de yaşamaktadır. Nabokov Yetenek'te,

"göçmenlik" duygularıyla yaşayan bir yazarın yavaş yavaş yükselişini, kendini ve aşkı bulma sürecini anlatırken, edebiyat ortamlarına, Rusya'ya ve Rusçaya vedasını da gerçekleştiriyor. Bu anlamda Yetenek aynı zamanda, Nabokov'un kendisi, ülkesi ve anadili ile de hesaplaşması ve vedalaşması olarak değerlendirilmektedir (Ak, 2016). Yetenek, özetle Berlin'de yazarlığa bir şekilde adım atmış ve kitaplarını yayımlatmayı başarmış Fyodor'un hikâyesidir. Yetenek romanının "zaman, gerçeklik, göçmenlik, doğa, aşk, Rusya, Rusça, aile, edebiyat, sanat, ölüm, aşk" gibi geniş bir "izlek dünyası" üzerine kurulduğu düşünülürse Nabokov'un kendi yaşamından ayrılamaz bir roman olduğunu görülmektedir (Ak, 2016). Aslında Yetenek romanında önceden haber verdiği ve geçmişine ait olağanüstü güçlü belleğinde taşıdıklarıyla daha geniş kapsamlı inşa ettiği bir yapıt olarak Konuş Hafıza romanından da bahsetmek gerekmektedir. Yetenek'te tanık olduğumuz hatıraların, kurmacadan ziyade otobiyografik bir tarzda geliştirilmesidir Konuş Hafıza romanı. Kitapta çoğu zaman, Nabokov'un çocukluk anılarına belirli bir an ya da bir nesne, örneğin yıllarca ülkeden ülkeye, evden eve sürüklenmiş bir anı defteri, kelebek ya da sahafta bulunan bir kitap (Aslan, 2011), kaynaklık etmektedir.

Aslında Nabokov'un tekrar tekrar geri döndüğü, yazmaktan bıkmadığı göçmenlik teması sadece yukarıda bahsedilen romanlarına değil bütün romanlarına sirayet etmiştir. Örneğin Lolita romanının kahramanı olan Humbert de göçmendir. Lolita'yı yorumlayan bazı edebiyatçılar göçmen Humbert'in eski dünyayı, Lolita'nın ise kabalığı, yüzeyselliği ile yenedünyayı temsil ettiğini söylemektedirler (Rüstemov, 2017). Nabokov 30'lu yıllardaki neredeyse bütün yapıtlarında hayatın anlamının ne olduğunu arayanların ve göçmenlerin yabancılaşma duygusundan bahsetmektedir (Rüstemov, 2017). Yine 1939 yılında yazdığı İnfaza Çağrı romanı yabancılaşma, göçmenlik konularının en iyi işlendiği yapıtlardan biri sayılmaktadır. Roman kahramanı Cincinnatus C. kendi iradesi dışında tabiatın ona bahsettiği bir yetenekle ona mutlak gerçeklik gibi takdim edilen dünyayı reddeder. Romanın çoğu bölümü Cincinnatus C.'nin hücrelerinde geçen olaylardan, düşüncelerden oluşmaktadır. Cincinnatus C. ona teklif edilen rolü oynamayı kabul ederse, bir birey olarak özelliğini kaybedecek, kabul etmezse, idam edilecektir. Bu roman Rüstemov'a göre (2017) klasik totaliterlik karşıtı XX. Yüzyıl entelektüelinin yazgısı gibi okunabileceği gibi, eski metinlerde rastlanan kurban-peygamber teması gibi de okunabilir.

4. ROMANLARDA GÖÇMENİN ÖZNE OLARAK DUYGULARI

4.1. Hüzün, Korku ve Öfkeyle Geçmişin Gölgesine Sığınmak

Bir göçmen olumsuz pek çok duyguyu diğer pek çok insandan daha dramatik yaşamak zorunda kalabilmektedir. Ancak bu duyguların en başında gelen ve belki de ileride etkisinden bir türlü kurtulamadığı duygu ayrılık anının hüznü olacaktır. Sizi terk etmeye zorlayacak kadar bezdiren bir yaşama ev sahipliği yapmış olsa da mutluluk barındırsa da ayrılırken hüznün duyulması kaçınılmaz bir gerçek olarak sunulmaktadır. Yaşanmışlık insan benliğini inşa eden ve onu özne olarak dünyayı algılamasını da şekillendiren şeydir. Bu nedenle insanın psikolojik olarak bu duygudan kaçması zor olacaktır. Nabokov Yetenek romanında geleneksel kuralları yıkarak doğrudan okura hitap ederek, şu şekilde ayrılık hüznünü ifade etmektedir:

Sevmediğin bir yerden ayrılırken incecik bir hüznü yaşadın mı hiç ey okur? Kalp kırılmaz sevdiğimiz nesnelere vedalaşırken olduğu gibi. Islak bakış gözyaşını tutarak çevrede dolanmaz, sanki terk edilen yerden titrek bir yansımayı yanında götürmek ister gibi; ama ruhun en iyi köşesinde canlandırmadığımız zor fark ettiğimiz ve işte sonsuza dek terk ettiğimiz eşyalara karşı bir üzüntü hissederiz. (Nabokov, 2018, s. 148)

Eyüp romanının kahramanı Mendel'de yaşadığı köyünden ayrılmayı kabullenemez. Mendel ayrılmanın kendisinde yarattığı acıyı yolculuk sırasında dile getirirken göçün sadece mekândan

değil aynı zamanda kendi benliğinden de ayrılmak anlamını taşıdığını ifade eder. Ancak Mendel Nabokov'un kahramanı Fyodor kadar entelektüel değildir. O sadece bir köylüdür. Bu nedenle yazar tarafından en basit ifadelerle duygusu aktarılır:

Bu insanlardan bana ne? Diye düşündü Mendel. Amerika'dan bana ne? Oğlum, karım, kızım şu Mac? Hâlâ MendelSinger miyim? Bu kişiler hâlâ ailem mi? Hâlâ MendelSinger miyim? Oğlum Menuhim nerede? Mendel sanki kendi içinden dışarı itilmiş, kendisinden ayrılmıştı, bundan sonra böyle yaşayacaktı. Sanki kendini Zuhnov'da, Menhuim'in yanında bırakmıştı. Dudakları gülümser, başı sallanırken kalbi yavaş yavaş donmaya başladı, soğuk cama vuran metal bir tokmak gibi çarpıyordu. Mendel Singer şimdiden yalnızdı: Şimdiden Amerika'daydı... (Roth, 2019, s. 133)

Göçmen gittiği yere bavulundaki birkaç yaşamsal malzemedan fazlasını yanında götürmektedir. Bu valizin dışındakiler yukarıda hüznün olarak ortaya çıkan, geçmiş yaşamın tüm deneyimleri, alışkanlıkları ve sosyal ilişkilerini içine alan büyük bir yüke tekabül etmektedir aslında. Gidilen yerde sil baştan hemen yeni bir yaşam kurulması bu nedenle oldukça zordur. Hafızasındaki o şeylerden bazıları derinlere inse de göçmen onlardanasla tamamen kurtulamayacaktır. Bu nedenle gittiği yenedünyada eskiye benzer bir dünyayı aramak ya da hafızasında taşıdığı eski dünyaya ait bir dünya yaratmak çabası içinde olacaktır. Belki biraz da bunun sonucu göçmenlerin gittikleri yerde kendilerine eski kültürü yaşayabilecekleri, o kadar da yabancı hissetmeyecekleri Amerika'daki Çin Mahallesi, Almanya'daki Türk mahallesi gibi dünya yaratmaları bilinen bir gerçektir.

Eyüp romanının kahramanı Mendel ve ailesi de göç ettikleri Amerika'da tamamen yabancı bir yeni yaşam yerine kendisi gibi göç edenlerden oluşan benzer kültür ve inanca sahip insanların oluşturduğu mekân seçmişlerdir. Daha doğrusu önceden göç edip onları yanına aldırان oğulları sayesinde kendilerini benzer bir dünyada bulmuşlardır. Ama bu şaşırtıcı derecede benzer dünya yine de bir göçmenin geride bıraktıkları düşünülünce tatmin edici değildir. O asıl bıraktıklarının sadece küçük bir hatırlatıcısından başka bir şey olmayacak asılın yerini asla tutamayacaktır. Mendel'in karısı Deborah bu benzerliği görüp içindeki boşluğun nedenini, neyin yokluğunu çektiğini sorgulamak durumunda kalmıştır. Çünkü Amerika'da eski yaşamı ile Menuhim'i hemen unutabileceği tamamen yabancı bir dünya bulacağını ummuştur. Ama Amerika olarak gittikleri kendileri gibi göçmenlerin oluşturduğu bölge tamamen ayrı bir dünya değildir. "Burada Kluczysk'ta kinden daha fazla Yahudi vardır. Sadece burası daha büyük bir Kluczysk'tir. Tekrar bir atlı arabayla ulaşabilecekleri Kluczysk'e gelmek için mi büyük suları aşp bu kadar uzun yok kat ettiklerini" sormadan edemez (Roth, 2019, s. 139).

Bolşevik Döneminden sonra Almanya'ya göç eden Ruslar da benzer bir Rusya'yı oluşturmuş ve Nabokov'un Yetenek romanının kahramanı Fyodor'un da katıldığı edebiyat ortamlarında gündem hep yine Rusya olmuş, diğer göç eden Ruslarla olan ilişkileri romanda hep yer almıştır. Nabokov'un kendisi de Berlin'e göç ettiğinde, o dönem Rus aydınları da oraya göçmüş ve Rusların kalabalık olduğu mahalleler çoğalmıştır. Hatta kendisi gibi roman kahramanı da edebiyatla uğraşmakta ve sadece göç etmiş Rusların oluşturduğu bir nüfusa hitap eden edebiyat piyasası içinde geçimini sürdürmektedir. Sıkça bir araya gelmeye vesile olacak organizasyonlar da göçmen bölgesinin bir gerekliliği gibidir. Nabokov bu durumu göçmenlikle ilişkilendirerek "Göçmen hayatının gezgin ve dramatik niteliği ile uyumlu olmak üzere evlerde ve kiralık salonlarda anormal sıklıkta edebiyat okumaları düzenlenirdi" (2011, s. 279) şeklinde ifade etmektedir.

Benzer yerden göç edenlerin belli yerlerde toplanmalarının pratik pek çok nedeni olabilir. Aynı dili konuşmak, benzer yemek kültürüne ulaşmak için lokanta ve marketlere ulaşmak bunların ilk akla gelenleridir. Ama kendini güvende hissetmek ve geçmişin kuşattığı yaşam biçimini sürdürmek için, alışmadığı yenedünyanın yakıcı ıstırabından kaçmak için bir ağaç gölgesi gibi

bir çeşit geçmişin görünmeyen ama hissedilen gölgesi olarak bu alanlara sığınmak zorunlu olacaktır.

Tüm sığınma, dayanışma, unutmama, adapte olma çabalarına rağmen göçmen gittiği yeni mekânı kendi mekânı olarak algılamayı başarabilmekte midir? O alışma sürecinin başlarındaki yenedünyaya bakışında hangi duygular hâkim olacaktır? Bu sorunun yanıtını roman kahramanlarının gözünden sıkça ve net şekilde dile geldiğini görmek mümkündür. Örneğin Eyüp romanının kahramanı Mendel'e göre "üzerinde durdukları toprak onlara yabancıydı, karşılarında onlara bakan orman düşmancaydı, kuşku kulaklarını uyandırdıkları köpeklerin havlaması nefret doluydu; sadece atalarının vatanında doğduğu gibi bu dünyada doğan ay ile hem vatanda hem sürgünde her yeri gözleyen Tanrı onlara tanıdıktı" (Roth, 2019, s. 47).

Hatta bir noktada yaşadığı olayların ve aldığı olumsuz haberlerin ağırlığıyla bayılmadan önce, yazarın anlatımıyla adeta Amerika Mendel'in üzerine çullandır, Amerika onu parçalar, Amerika onu ezmektedir (Roth, 2019, s. 132). Öylesine negatif hislerle doludur ki Mendel daha önce gelip Amerika'ya daha kolay adapte olan ve onu vatan olarak benimseyen oğlundan farklı olarak Amerika'ya karşı, yaşadıklarına ilişkin tüm sorumluluğu onun üzerine atmak ister gibidir:

Artık MendelSinger değilim, MendelSinger'den arta kalanım. Amerika bizi öldürdü. Amerika vatan ama ölümcül bir vatan. Bizim orada gündüz olan burada gece. Bizim orada yaşam olan burada ölüm. Bizim orada adı Şamarya olan oğlumuzun adı burada Sam'di. Sen Amerika'da gömüldün Deborah, beni de MendelSinger'i de Amerika'da gömecekler. (Roth, 2019, s. 171)

Sadece kendisini kaybetmemiştir, Mendel'e orada her şey bambaşka bir görünümle belirir. Bu bakışta hâkim olan temel duygu yenedünyaya duyduğu öfkedir. Alışıkolduğunun dışındaki her şeye tepki onu boğan, bunaltan, çaresizce içine atmak zorunda olduğu öfke şeklinde belirir:

Rüzgâr, rüzgâr değildi; gürültü ve çığlıklardan oluşuyordu, esen bir gürültüydü. Görünmeyen yüzlerce çanın tiz yankısının, tramvayların tehlikeli metalik uğultusunun, sayısız trompetten yayılan boru seslerinin, caddelerin dönemeçlerinde yalvarırcasına feryat eden rayların, kocaman bir megafonla Amerika'yı anlatmaya çalışan Mac'in gümbürtüsünün, çevredeki insanların mırıltılarının, Mendel'in arkasında oturan yabancı bir yolcunun yankılı kahkahalarının, babasının yüzüne karşı durmadan konuşan Sam'in sesinin, Mendel'in aynı zamanda dostça bir gülümsemeyle sürekli başını salladığı konuşmaların birbirine karıştığı bir rüzgârdı... (Roth, 2019, s. 131)

Mendel fakir ve dindar bir köylüdür. Okuduğu kutsal kitap dışında referans alacağı bir bilgi birikimi yoktur. Bu nedenle oldukça yalın ve basittir yeni yaşam mekânına ilişkin öfkesi. Oysa Nabokov'un aslında kendisi sayılabilecek kadar benzeyen Fyodor, yine onun gibi iyi eğitim almış bir entelektüel gözüyle, elbette göçmen bir entelektüel gözüyle yaşadığı dünyayı algılamaktadır. Bu öfke de rasyonel temeller içerisinde gerekçelendirilerek dile siner. Aşağılanma, dışlanma, ayrımcılığa maruz kalma, aciz hissetme, öfke duymak için gereken gerekçeleri fazlasıyla sağlamaktadır:

O sürgün yıllarına baktığım zaman, kendimi ve diğer binlerce Rus'u, son derece ehemmiyetsiz yabancıların, hayaletimsi Almanların ve Fransızların sihirli şehirlerinde ikamet eden göçmenlerin arasında, maddi yoksunluklar ve entelektüel lüksler içinde, tuhaf ama nahoş denemeyecek bir yaşantı sürerken görüyorum... Ara sıra, kibirli ya da çok aptal bir işgalcinin biçimsiz ve suratsız bir yerli halkı görmezden gelmesi gibi, bizim de onları görmezden geldiğimiz hissine kapılırdım. Ama bazen aslına bakılırsa sık sık acımızı ve sanatımızı sükûnetle gezdirip durduğumuz bu hayaletimsi dünya, korkunç bir kahkaha patlatır ve aslında kimin tutsak düşmüş ruh, kimin gerçek efendi olduğunu bize gösterirdi. Bizi soğuk bir tavırla siyasi mülteci olarak kabul eden şu ya da bu millete fiziksel bağımlılık içinde bulunmamızın acısı, beş para etmez bir 'vize' ya da şeytani bir 'kimlik kartı' elde etmemiz ya da bunların süresini uzatmamız gerektiğinde, kendini iyiden iyiye belli ederdi. Çünkü o zaman dilekçe sahibi kendisini bürokratik bir cehennem içinde buluverir, bıyıklı

konsolosları ve polislerin masalarını dolaşan evrak dosyası giderek kalınlaşırken, o boynunu büküp beklemek zorunda kalırdı. (Nabokov, 2011, s. 274)

Nabokov romanda Sürgünün insanda mahzunluk ve üzülmeye kendini gösterdiğini belirtir (2011, s. 277). “Beklenti, korku, mutluluğun soğuğu, hıçkırığın baskısı” (Nabokov, 2018, s. 355). Nabokov’un onun üretici heyecanının kaynaklarıdır. Ancak bu yaratıcılık eserlerinde geçmişe özlemin yanında alaycılıkla kendini gösteren bir öfkeye dönüşmektedir. Öfke enerjisini belki biraz da maruz kaldığı aşağılanmadan almaktadır. Geçmişin gölgesine sığınan göçmen gözlemediği yenedünyaya karşı öfkeyle bakmaktan kendini alamamaktadır. Öfke bazen alaycılıkla kendini daha tehlikesiz şekilde kendini gösterir ve bu başat duygu göçmenin, bulunduğu yeni yerdeki yabancılığının tezahürüdür. Rüstemov, (2017), Nabokov’un kendisi hakkında söylediği “Ben İngilizce düşünüyorum, yüreğim Rusça atıyor, kulaklarım Fransızca duyuyor.” Sözü’nün aralıksız olarak kendi kabuğundan çıkıp başka birine dönüşen, ayrı düştüğü dünyadan uzakta, boşlukta, gurbette kendine bir dünya kurmaya çalışan büyük bir sanatçının yazgısını ifade ettiğini söylemektedir. Onun tüm yapıtlarındaki ironisinin de parodisinin de söyleşilerinde, derslerinde başka yazarlarla takılmasının da kökünde her zaman kendini olduğu yerde yabancı hissetmesi, bundan korkmak ve gülüşle, dalga geçmekle, ironi ile bunları kapatmak çabasının olduğunu belirtir. Yani böyle yaparak o göçmenliğin onda yarattığı telaş, korkuyu laf atmalarla örtbas etmeye çalışmaktadır. Dengesini korumaya çalışan, acıyı unutmak isteyen hastanın başka şey düşünmeye çalışması gibi, Nabokov da eserlerinde göçmen oyunları oynamaktadır (Rüstemov, 2017).

4.2. Yeniye Eskinin Gözleriyle Bakmak

Göçmenin valizinin dışında taşıdığı yük onun kendisini ifade eden dünyayı algılama biçimidir aslında ve bu, önceki yaşamın tüm deneyimleriyle yoğrularak oluşmuş bir kültürdür. Bu kültür yenedünyasını nasıl algılayacağını ve ona nasıl bir değer biçeceğini belirler. Ele aldığımız yapıtlarda roman kahramanlarının karşılaştıkları her yeni durum, olay ve nesneyi geçmişinkiyle karşılaştırma gereği duymaları buna en güzel örneklerdir. Bu karşılaştırma her ne kadar geçmişin aleyhine olduğu durumları doğursa da genellikle eskinin pozitif yanlarıyla karşılaştırılan yenedünyanın bir yergisi şeklinde açığa çıkmaktadır.

Daha Amerika’nın özgürlük heykeli gemiden görüldüğü anda bu karşılaştırmalar ortaya diğer bir yolcunun diliyle Mendel’e aktarılmaya başlamıştır zaten;

Özgürlük heykeli. Yüz elli bir ayak yüksekliğinde, içi boş, yukarı çıkılabiliyor. Başında yıldızlı bir taç taşır. Sağ elinde bir meşale tutar. En güzeli de bu meşale geceleri yandığı halde yine de hiçbir zaman tamamen sönmez. Çünkü elektrikle aydınlatılıyor. Amerika’da böyle sanat eserleri yapıyor. (Roth, 2019, ss. 126-127)

Eyüp romanında Mendel kendi zihni ile baktığında bu eleştiri yoğun biçimde kendini gösterirken bazen kendini teselli eder nitelikte iç sesi, oğlunun ve onun arkadaşlarının ona sürekli dikte ettiklerigüzellemeler şeklinde duyulmaktadır. Bu sese göre “Amerika kutsanmış bir ülke”dir (Roth, 2019, s. 85). Kızı bir kazak askeriyle birlikte bu kızı için hiç te hoş olmayacak sonuçlar doğuracak bir durumdur. Zaten göç etmeye karar vermesinin nedenlerinden birisi de onu bu belirsiz maceradan korumaktır. İçsesi bu durumu eski dünyasıyla karşılaştırma yaparak bir teselli umuduyla ona hatırlatır;

Miryam bir Kazakla birlikte; Rusya’da bunu yapabilir, Amerika’da Kazak yok. Rusya acılı bir ülke, Amerika özgür ve mutlu bir ülke. Mendel artık öğretmen olmayacak, zengin bir oğlun babası olacak. (Roth, 2019, ss. 85-86)

Mendel çocuklarının kendisine söyledikleri birçok şeyi zihninde tartmaktadır. Bu sözler Modern yenedünyanın mottoları olarak göçmenler arasında dolaşan sözlerdir genellikle:

O da çocuklarının sözlerine inanıyordu; Amerika Tanrı'nın ülkesiydi, New York mucizeler şehriydi ve İngilizce en güzel dildi. Amerikalı erkekler sağlıklı, kadınlar güzeldi; spor önemliydi, zaman değerliydi, yoksulluk yükliydi, zenginlik kazançtı, erdem başarının yarısıydı, kendine inanmak başlı başına başarıydı, dans etmek sağlıklı, paten kaymak görevdi, hayır işleri yatırımdı, anarşizm suçtu, grevciler insanlığın düşmanıydı, kundakçılar şeytanın işbirlikçileriydi, modern makineler Tanrı'nın hediyesiydi, Edison en büyük dehaydı. Yakında insanlar kuşlar gibi uçacak, balıklar gibi yüzecek, peygamberler gibi geleceği görecek, ebedi barışta yaşayacak ve tam bir uyum içinde yıldızlara kadar gökdelenler inşa edecekti. Dünya güzel olacak, diye düşündü Mendel, ne mutlu torunuma! O her şeyi yaşayıp görecek! Yine de geleceğe duyduğu hayranlığa Rusya'ya duyduğu özlem karışıyordu. (Roth, 2019, s. 153)

Ama Amerika'da yaşamaya başladıktan bir süre sonra geçmişin hafızasında yer eden dünyası onun yenedünyayabakışında da belirleyici olacaktır. İnsanın dünyayı algılaması, belleğinde deneyimleriyle oluşturduğu imgelerle mümkün olacağı için her şey o eskiye ait imgelerle kıyaslanarak anlamlı hale gelmektedir. Örneğin Amerika'nın okyanusunu gördüğünde "Bizim oralarda topraklar Amerika'daki sular kadar geniştir" (Roth, 2019, s. 147) diye geçirir içinden. Herhangi bir vazodaki çiçeklere baktığında yine önceki topraklarını hatırlayıp bu kez onlarla kıyaslayacaktır. O çiçekleri memleketindeki çayırarda sık sık gördüğünü hatırlayacak ve burada bulamadığı huzuru oraya ait olarak görecektir. Yazın gökyüzünün maviliğini, güneşin sıcaklığını düşünecek ve hatta yeşil sineklerin çıkardığı sesi dahi sıcak şarkılar söyledikleri şeklinde yorumlayarak anacaktır geçmişini. Bu sayede saksıdaki çuha çiçeklerine bakarken kısacık bir an bile olsa karısı Deborah'ın öldüğünü, oğlu Sam'in şehit olduğunu, kızı Miryam'ın delirdiğini, diğer oğlu Yonas'ın kaybolduğunu unutup teselli bulacaktır (Roth, 2019, s. 174).

Nabokov'un romanında da bu eskiyle benzetilerek yapılan tanımlama hala geçmişin gözleriyle bakmaktan kendini alamadığını göstermektedir. Örneğin Yetenek romanının kahramanı Fyodorgündelik sıradan bir lokanta olayını "Kendisine eski vatan mutfağının balmumu müzesi gibi sunan bir Rus Lokantası'nda pirojki satın aldı" (Nabokov, 2018, s. 33) şeklinde anlatmaktadır. Trende gördüğü gazete okuyan bir adamın hatlarında "o vatan yumuşaklığını" görüvermektedir (Nabokov, 2018, s. 86). Hatta oturduğu evden yeni bir eve taşınan Fyodor bu iki ev arasındaki mesafeyi tanımlarken "eski evden yenisine olan mesafe tam da Rusya'nın herhangi bir yerinde, Puşkin Meydanı'ndan Gogol Caddesi'ne olan mesafe kadardı" (Nabokov, 2018, s. 149) şeklinde geçmişinin zaman ölçüsüyle karşılaştırmaktadır. Ya da bir göl kenarında uzanırken Fyodor babasının başka ormanlardaki devasa, sonsuzca uzak ormanlardaki yalnızlığını hayal eder ve "Onlara kıyasla bu çalılık çotuk çöplüktü" şeklinde hükmünü vermekten kendini alamaz (Nabokov, 2018, s. 335). Yetenek romanının kahramanı Fyodor Konstantinoviç yazdığı mektupta yaşadığı bu yenedünyadaki edebiyat anlayışını eleştirirken de yine kendi ülkesiyle bir kıyaslama yaparak durumu ortaya koymayı tercih etmektedir:

"...çok özledim seni ve belki de (tekrar söyleyeyim bilmiyorum nasıl olacağına...) seni Paris'te ziyaret ederim. Bana kalsa, Yarın bırakırdım bu baş ağrısı gibi ağır ülkeyi; Burada her şey bana yabancı ve itici geliyor, bir ensest ya da yeteneksizce yettirilen, erotikçe retorik, yapmacıkça karmaşık bir savaş hikâyesi edebiyatın zirvesi sayılıyor burada: Edebiyat yok aslında burada ve uzun zamandır da olmamış; bunaltıcı demokrat bir rutubet dumanının içinden -yine yapmacık- bir takım çizimler ve miğferler fırlıyor; bizim ülkemizdeki sosyal siparişin yerini sosyal fırsat almış ve benzeri ve benzeri... Daha uzun uzun yazardım -ve bundan 50 yıl önce çanta sahibi herhangi bir Rus düşünürün tam da aynı şeyleri yazmış olduğunu düşünmek- o kadar aşikâr bir suçlama ki bu bayağı bile sayılır..." (Nabokov, 2011, s. 935)

4.3.Tükenmeyen Özlem ve Dönme Umudu

Göçmen zihni, geçmiş yaşantıların toplamıyla şekillendiğine ve geçmiş yaşam iyi ya da kötü nasıl olursa olsun kendisini kendisi yapan şey olduğuna göre geçmiş yaşamı silmek kendisini de silmek anlamına gelecektir. Oysa bu mümkün olamayacağına göre geçmişi özlemek ve oraya dönmeyi arzulamak, kendini arayıp, kendi varlığını sürdürmek gibi kaçınılmaz bir duygu olarak hep var olacaktır. Eyüp romanının kahramanı Mendel, Amerika'ya göçtüğünden bir süre sonra kendisini sorgulamakta ve tam anlam veremese de kendisini var kılan geçmişine özlemine dile getirmektedir:

Hayır, neyin yokluğunu çektiğini tam bilmiyordu; Menuhim'i özlüyordu. Uykusunda, uyanırken, alışverişte, sinemada, evi toplarken, hamur yoğururken seslendiğini duyuyordu. Anne! Anne! Diye bağırdıyordu...Amerika'ya hiç gelmeyeceklerdi. Ama hala geri dönebilirlerdi. Gitme fikri yine de Mendel'in kafasına iyice yerleşmişti ve hiçbir zaman onu terk etmedi. (Roth, 2019, ss. 140-141)

Aslında geçmişe ilişkin deneyimin çokluğu özlem ve umudun yüksekliği ile doğru orantılıdır. Yani gençler geçmişi daha kolay silip geleceği yenedünyada inşa etmeyi umabilirken yaşlı insanların böyle bir motivasyonları ve güçleri olamayacaktır. Bu da yaşlıların gençler kadar gittiği yere kolay adapte olamaması demektir. Yaşlıların geçmişlerine ait yaşanmışlıkları hayallerini işgal etmekte ve eskiye bir özlem yaratmaktadır. Oysa gençler daha iyi şartlarda yaşama şansına eriştiklerinde geçmişle bağlarını kolayca koparıp buldukları ortama adapte olabilmektedir.

Yapılan araştırmalara bakıldığında gerçekten de örneğin Türkiye'denAlmanya'ya göç eden ilk neslin ne kadar uzun süre orada kalırsa kalsın bir gün kendi topraklarına dönüp orada ölmek arzusu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de daha az yaşamış veya hiç yaşamamış ikinci nesil gençlerin Almanya'ya tam adapte olamaması bile orada kurulu olan melez dünyadan kopup vatanına dönme hayalleri yok denecek kadar azdır (Depeli, 2010; Şimşek, 2016). Eyüp romanında da benzer durum söz konusudur. Mendel'in oğlu Sam Amerika'nın girdiği savaşa katılmaya karar vermiştir. Rusya da ordudan kaçıp burada gönüllü olarak savaşa girmesinin gerekçesini kızı şu sözcüklerle açıklamaktadır: “Amerika Rusya değil. Amerika bir vatan. Onurlu her insan vatani için savaşa girmekle yükümlüdür. (Sam'in arkadaşı) Mac gitti Sam kalamazdı...” Mendel bir oğlunu Çar'a verdim bu yetmeliydi” dediğinde, kızı “Çar başka Amerika başka!” diye karşılık verir (Roth, 2019, s. 162). Yaşlı ve gençler, ebeveyn ve oğulları arasındaki kuşak farkı romanda daima görülmektedir. Örneğin Oğlu Sam Manuhim'i görmek için geri dönmek isteyen Mendel'e yeni dünyaya ilişkin hayranlığını içinde barındıran bir yanıtla: “Bu pratik değil baba. Eğer Manuhim'i buraya getirebilme imkânı olsaydı, burada çabucak iyileşirdi. Tıp Amerika'da dünyanın en iyisi.Daha yeni gazetede okudum. Bu tür hastalıklar iğneyle tedavi ediliyor, basitçe iğneyle!” diyecektir (Roth, 2019, s. 162).

Ama Mendel onu Amerika'ya bağlayan oğlunu, eşini kaybedip kızı akıl hastanesine yatırıldığında en net ve güçlü biçimde özlemine orada eski vatanında ölme arzusunuzihin akışı biçiminde açıkça dile getirmektedir:

Mendel... önceSameşkin'in çiftliğine gidecek, artık köpeklerden korkmuyor; Zuhnov'da karşısına kurt çıksa bile korkmayacak. Mendel böcekleri, solucanları, çekirgeleri, kurbağaları umursamadan çıplak toprağın üzerine yatabilecek. Kilisenin çanları çalacak ve ona Menuhim'in akılsız gözlerindeki o dikkat kesilmiş ışığı hatırlatacak. Mendel yanıt verecek: ‘Yuvaya döndüm, sevgili Sameşkin, başkaları dünyada dolaşa dursun, benim dünyalarım öldü, ebediyen burada uyumak için geri döndüm! (Roth, 2019, s. 208)

Nabokov'un Yetenek romanı Fyodor'un yayımlanmış şiir kitabı üzerine yazılmış bir eleştirinin konu edilmesiyle başlamaktadır. Çocukluk imgeleriyle dolu bir şiir kitabıdır bu ve ilk bölüm bir anlamda anlatıcı kahramanın nasıl bir imgelem dünyasına sahip olduğunu anlatması açısından önem taşımaktadır. Nabokov'un Yetenek romanının kahramanı Fyodor'un yazdığı şiirlerde bu özlem ve vatan duygusu kendini göstermektedir. Aşağıdaki şiirde olduğu gibi vatana öfkesi bile kendisini oralardan mahrum etmesi nedeniyledir. Belki de tüm göçmenlerin vatanlarına ilişkin ikilem içeren duyguyu da evrensel şekilde ifade etmektedir:

Teşekkürler sana, Ey Vatan,
Acımasız enginlerin için teşekkürler!
Seninle doluyum senden dışlanmış,
Konuşuyorum kendi kendime.
Ve her akşam yaptığım konuşmaya
Ruhum katlanmıyor,
Bendeki delilik homurdanıyorsa,
Sendeki müzik yükseliyor... (Nabokov, 2018, s. 60)

Nabokov Yetenek romanında yarattığı kahramanın bakışından geçmişi anlatmayı (klasik roman kalıbının dışına çıkarak) bırakıp kahramanıyla paralel olan kendi geçmişini anlatmaya başlar zaman zaman. Çocukluk yaşamı güçlü hafızasıyla eserlerinde olabildiğince canlı şekilde sergilenir. Nabokov'un geçmişe özlemden kaynaklanan çocukluğa, ilk gençliğe dair anıları, bazen pişmanlıkla, bazen öfkeyle, bazen de neşeyle, ama her zaman hüznle sergilenmektedir. Çocukluğunun önemlice bir bölümü kelebek avlarına çıkılan, keşif gezileri yapılan geniş bahçeli konaklarda geçen Nabokov'un romanlarında hafızadaki bu olaylar kendini her fırsatta göstermektedir. Ancak Nabokov, sayfalara yalnız yaşadıklarını değil, o döneme ait düşünme biçimini de aktarmıştır (Aslan, 2011). Çocukluğu arama, yeniden gözden geçirme yukarıda da bahsedildiği gibi, özellikle kaybedilmiş bir eski dünyayla yaşamak zorunda olan bir göçmen için asla bırakılamayacak bir davranıştır. Bu nedenle Nabokov'un yapıtı bu evrensel duygudaşlığı çokça içermektedir (Genç, 2014) bazen anlatmakta zorlanacak derecede duygusunun yoğunluğu satırlara sirayet etmektedir:

Babamla ormanlarda, tarlalarda, çürümüş bataklıklarda yaptığımız gezilerin mutluluğunu ya da eğer seyahatte ise yazın sürekli onu düşünmeyi, bir keşif yapıp onu bu keşifle karşılamak gibi sonsuz bir hayali nasıl anlatmalı- nasıl anlatmalı o bana çocukken şunu ve şunu yakaladığı yerleri gösterdiği zaman yaşadığım duyguyu... (Nabokov, 2018, s. 113)

Ayrıca Nabokov'un özlemle anlattıkları, geride bıraktığı yalnız çocukluğu ve anıları değil, üzerine titrediği, ama yenedünyada artık ona hizmet etmeyecek olan dilidir de. Nabokov hayatının büyük bir bölümünü İngiltere, Fransa, Almanya, Amerika ve son olarak ta İsviçre'de sürgünde sürekli vatan özlemi duyarak geçirir. Yaşamının son dönemlerinde Rusya'ya gitmesi için hiçbir mâni kalmamasına rağmen üzerine titrediği anılarını, yeni ortamlarda farklılaştırmamak için olsa gerek, bir daha anavatanına dönmek istemez (Genç, 2014). Yetenek romanında Nabokov kendi özlem ve geçmiş dünyasına dönme umudunu duygularına bir göçmen olarak kahramanın hayali mektubundaki cümlelerin içerisine sıkıştırmıştır:

Ama ne zaman döneceğiz Rusya'ya? Nasıl budalaca bir hassasiyetle, nasıl etobur bir inleme ile duyurmalı bu masum umudumuzu oradaki Ruslara? Sonuçta bu tarihsel değil -sadece insani bir şey- ama nasıl açıklayacağız onlara? Benim için tabii daha kolay başka birine göre, Rusya'nın dışında yaşamak, çünkü öyle ya da böyle döneceğimi biliyorum- birincisi, çünkü gelirken onun anahtarlarını yanıma almıştım, ikincisi çünkü ne zaman olursa olsun, yüz yıl, iki yüz yıl sonra olsun isterse- orada kitaplarımla yaşayacağım ya da bir araştırmacının dipnot değerlendirmeleri ile bile olsa yaşayacağım... (Nabokov, 2018, ss. 351-352)

Bu ve benzeri özlem ve geçmiş arayışa ilişkin duygular her iki yazarın romanlarında sayısız kez karşımıza çıkmaktadır. Çoğunluğu roman kahramanının duyguları şeklinde ifade edilse de

yazarların işledikleri temayla benzer bir yaşam deneyimine sahip olmaları onları birer “yaşam metin” olarak değerlendirmemize olanak vermektedir. Bu da Genel anlamda dünyanın her yerinde ve tarihin her döneminde göçmen olmak zorunda kalan insanların duygularının kristalize olmuş parçalarını görmemizi sağlamaktadır. Bu örneklerden yola çıkarak göçmenliği ve göçmenlerin duygu durumlarını anlamaya çalışmak sağlıklı bir sosyolojik analiz yapmak açısından değer taşımaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada her ikisi de yaşamının büyük kısmını çocukluğunda yaşadığı vatanından uzakta geçirmek zorunda kalmış ve eserlerinde göçmenlik temasını işlemiş olan iki yazarın romanları sosyolojik açıdan nitel olarak analiz edilmiştir. Joseph Roth ve Nabokov’un eserlerinde yukarıda anılan deneyimden kaynaklanan ortak özellikleri nedeniyle göçmenin duyguları bir özne olarak roman kahramanlarının gözünden ayrıntılı biçimde sergilenmiştir. Bu örnekler bakıldığında göçmenlik duygusunun genellikle yaşadığı biçimlerde belirlediği tespit edilmiştir;

- Göçmen göçtüğü yenedünyada, kendi dünyasını, eskiye benzer bir dünyayı inşa etmeye çalışmakta veya kendisi gibi göçmenlerden oluşmuş bir muhitte yaşamayı tercih etmektedir. Alıştığı bir yaşamdan uzaklaşıp tanımadığı bir dünyaya adım atan göçmenlerin dayanışmasıyla oluşan bu bölge belirsizliğin yarattığı korkudan, bilinmez bir dünyanın yarattığı tedirginlikten kaçıp sığınacakları bir liman ya da geçmişin suretinden oluşmuş bir gölge olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Göçmen yenedünyasında, geçmişin mekânlarını, nesnelere, kişilerini daima zihninde taşımaktadır. Yeni nesne, mekân ve kişileri geçmişin zihninde oluşturduğu bakış açısıyla karşılaştırıp kıyaslamaktan kendisini alamaz. Yani genellikle yeniyi geçmişin gözleriyle görür ve yargılar.
- Göçmenin yeniyi karşı başat duygusu kuşku"dur. Doğal olarak bu kuşku göçmende negatif bir bakışa yol açar. Bu negatif bakıştan kurtulması ilk nesil açısından zor olsa da yeni kuşaklar açısından daha kolaydır. Ama o da kırılabilir bir olumlu bakıştır.
- Geçmişe özlem duygusu her fırsatta anıların hatırlanması biçiminde kendini dışa vurur.
- Göçmen için onu ayakta tutan şey umuttur. Umut asla tükenmez. Bu umut geçmiş zamanın dünyasına, yani doğup büyüdüğü vatanına dönme umududur. Her ne kadar olumsuz bir yaşam sunmuş olsa da vatana dönmek, bilinçli ya da alışkanlıktan kaynaklanan dürtüsel bir arzu olarak göçmenin zihninde hep varlığını sürdürmektedir. Yani tersine bir göç ya da eski mekânına dönüş arzusu hiç yok olmaz.
- Göçmen maruz kaldığı doğrudan ya da dolaylı aşağılanmaya bir tepki olarak yenedünyaya öfke duymaya eğilimlidir.

Burada tespit edilen ve göçmenlerin zihinlerini dolduran bu duyguların göçmenliğe ilişkin kültürün parçaları olarak ele alınması, sosyolojik çalışmalardaki analizlerde zenginleştirici bir unsur olacaktır. Ayrıca nitel ve nicel farklı çalışmalarda göçmenlik kültürüne ilişkin bu bulguların test edilmesi ve geliştirilmesi halinde göçmen politikalarının belirlenmesinde

sorumluluk noktasındaki kurum ve kuruluşların daha sağlıklı kararlar almasına katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Ak, E. (2016). Rusçaya “elveda” romanı. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ruscaya-elveda-romani-581260>
- Aslan, K. (2011). Kerem Aslan’dan, Nabokov’un “Konus, Hafıza” Adlı Kitabı Üzerine Bir Yazı. [edebiyathaber.net. https://www.edebiyathaber.net/kerem-aslandan-nabokovun-konus-hafiza-adli-kitabi-uzerine-bir-yazi/](https://www.edebiyathaber.net/kerem-aslandan-nabokovun-konus-hafiza-adli-kitabi-uzerine-bir-yazi/)
- Bahtin, M. (2001). Karnavalın Romanı Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Yazılar (S. Irzık, Ed.; C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2015). Şeytana Satılan Ruh Ya Da Kötülüğün Egemenliği (O. Adanır, Çev.; 3.Baskı). Doğubatı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). Kimlik (1.Baskı). Heretik Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2018). Kapımızdaki Yabancılar (E. Barca, Çev.; 1.Baskı). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z., & Lyon, D. (2018). Akışkan Gözetim (3.Baskı). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z., & Mazzeo, R. (2019). Edebiyata Övgü (A. E. Pilgir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Berger, J. (2018). Sanatla Direniş (A. Biçen, Çev.). Metis Yayınları.
- Berger, J., & Mohr, J. (2018). Yedinci Adam. Metis Yayınları.
- Bois, B. D. (2016). Siyah İnsanların Savaşmaları. İçinde L. Ünsaldı, (Ed.), & N. C. Akın (Çev.), Yabancı Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik (1.Baskı, ss. 1-27). Heretik Yayıncılık.
- Brooks, P. (2016). Psikanaliz ve Hikâye Anlatıcılığı (H. D. Atay & H. Atay, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Castles, S., & Miller, M. J. (1998). The Age Of Migration International Population Movements in the Modern World (2.Baskı). Macmillan.
- Chambers, L. (2014). Güç, Kültür, Kimlik (İ. Türkmen & M. Beşikçi, Çev.; 2.Basım). Ayrıntı Yayınları.
- Çalışkan, S. (2019). Adrian Paci’nin Eserlerinde Göç ve Kimlik Olgusu. Journal of Social Sciences / Sosyal Bilimler Dergisi, 9(17), 13-21.
- Danacı, Ç. (2018). V. Nabokov’un (Maşenka, Sebastian Knight’ın Gerçek Yaşamı, İşaretler Ve Semboller) Eserlerinde Altı Rakamı. Molesto: Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1-8.
- Demircan, B. (2020). Politik Söylem ve İktidar: Kamusal Söylemi Üreten, Denetleyen ve Yöneten İktidar Yapıları, Çolpan Kitap.
- Depeli, G. (2010). Görsellik ve Kültürel Bellek İlişkisi: Göçmenin Evi. Kültür ve İletişim, 13(2), 1-39.
- Garfinkel, H. (2016). Başarılı Bir İtibarsızlaştırma Töreninin Koşulları. İçinde L. Ünsaldı (Ed.), & B. Mengü (Çev.), Yabancı Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik (ss. 107-117). Heretik Yayıncılık.

- Genç, K. (2014). Konuş Hafıza—Vladimir Nabokov. dipnotkitap. http://dipnotkitap.net/BIYOGRAFI/Konus_Hafiza.htm
- Giddens, A. (2012). Sosyoloji (1.Baskı). Kırmızı Yayınları.
- Goffman, E. (2014). Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine İdare Edilişi Üzerine Notlar (Ş. Geniş, L. Ünsaldı, & S. N. Ağırnaslı, Çev.; 1.Baskı). Heretik Yayıncılık.
- Görgün, M. (2017). Kürselleşme Sürecinde Göçmen İlişkileri Ağının Önemi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(Göç Özel Sayısı), 13317-1327.
- Habip, B. (2019). Kültür ve Psikanaliz Sinema, Edebiyat ve Güncelin Psikanalizi. Yapı Kredi Yayınları.
- Haliloğlu, N. (2014). Vladimir Nabokov'un Eserlerinde Hafıza Mekanları. Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni, 84, 71-92.
- Hall, S. (1987). Minimal Selves. İçinde L. Appignanesi (Ed.), Identity: The Real Me Post-Modernism and the Question of Identity (ss. 44-47). ICA Documents 6.
- Hogart, R. (1966). Literature and Society. The American Scholar, 35(2), 277-289.
- Karpat, K. H. (2010). Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler (B. Tırnakçı, Çev.; 1.Baskı). Timaş Yayınları.
- Kurzban, R., & Leary, M. R. (2001). Evolutionary Origins of Stigmatization: The Functions of Social Exclusion. Psychological Bulletin, 127(2), 187-208.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. Demography, 3(1), 47-57.
- Manning, P. (2005). Migration In World History (1.Baskı). Routledge.
- Michaud, G. (2012). Bir Disiplin Olarak Edebiyat Sosyolojisinin Kurulması. İçinde K. Alver (Ed.), & H. Uçan (Çev.), Edebiyat Sosyolojisi (ss. 53-65). Hece Yayınları.
- Morrison, T. (2019). Ötekinin Kökenleri (C. Demirdöğdü, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Nabokov, V. (2011). Konuş Hafıza (Y. Yavuz, Çev.). İletişim Yayınları.
- Nabokov, V. (2018). Yetenek (S. Gürses, Çev.). İletişim Yayınları.
- Oktay, M. (2020, Ocak 21). Yahudi Trajedisinin Alegorik Anlatısı. <https://www.avlaremoz.com/2020/01/21/yahudi-trajedisinin-alegorik-anlatisi/>
- Özcan, D. E. (2016). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. İş ve Hayat, 2(4), 183-215.
- Park, Robert. E. (2016). İnsan Göçü ve Marjinal İnsan. İçinde L. Ünsaldı (Ed.), & K. Eren (Çev.), Yabancı (1.Baskı). Heretik Yayıncılık.
- Poloma, M. (2011). Çağdaş Sosyoloji Kuramları (H. Erbaş, Çev.; 4.Baskı). Palme Yayıncılık.
- Ritzer, G. (2008). Modern Sosyoloji Kuramları (H. Hülür, Çev.; 7.Baskı). Deki Yayınları.
- Roth, J. (2019). Eyüp (F. Gürbüz, Çev.). Alfa Yayınları.

- Rüstemov, K. (2017). Nabokov'un Göçmen Oyunları. <https://oggito.com/icerikler/nabokovun-gocmen-oyunlari/44916>
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 5(5), 33-44.
- Schiller, N. G., & Basch, L. (1995). From Immigrant To Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. *Anthropological Quarterly*, 68(1), 48-63.
- Sennet, R. (2014). Yabancı Sürgün Üzerine İki Deneme (T. Birkan, Çev.; 1.Baskı). Metis Yayınları.
- Simmel, G. (2016). Yabancı. İçinde L. Ünsaldı (Ed.), & K. Eren (Çev.), *Yabancı Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik* (1.Baskı, ss. 27-35). Heretik Yayıncılık.
- Şimşek, D. (2016). Ulusaşırı Kimlikler Londra'da Kıbrıslı Türk, Kürt ve Türk Göçmen Çocukları (1.Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Toros, A. (2008). Sorunlu Bölgelerde Göç. Global Strateji Enstitüsü.
- Türkyılmaz, A., Çay, A., Avşar, Z., & Aksoy, M. (1998). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göçeden Ailelerin Sorunları. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Üründü, H. (2010). Joseph Roth'un Hıob Romanında Değişim Yansımaları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 151-164.
- Yurdakul, H. (2020). Göçmenlik Damgası Medyada Göçmenin Anlamsal Kurulumu. Astana Yayınları.